

СОЦІАЛЬНО НЕБЕЗПЕЧНІ ХВОРОБИ – ПРОБЛЕМА РЕГІОНУ SOCIALLY DANGEROUS DISEASES – A PROBLEM OF THE REGION

У статті розглянуті можливості середньострокового планування бюджету та спрямування фінансових ресурсів на кінцеві соціально значущі результати, які реалізуються за рахунок використання програмно-цільового методу (ПЦМ). Але дослідження використання ПЦМ в Україні висвітлює низку істотних недоліків. Головні розпорядники коштів адаптують ПЦМ до традиційних методів планування й управління. Перед формуванням програми не проводяться дослідження проблем, шляхів і послідовності їх вирішення, а кошти виділяються не на конкретну мету, а на певну структуру, яка вже використовує їх за своїм власним розсудом. Для встановлення проблем, що заважають соціально-економічному розвитку Дніпропетровського регіону і потребують вирішення, в роботі використовувалися горизонтальний і вертикальний аналіз демографічних показників області, метод екстраполяції. Проведеним дослідженням встановлено, що покращення здоров'я населення є проблемою, яка стоїть на шляху соціально-економічного розвитку держави і Дніпропетровської області, а також встановлено мету і стратегію з її подолання – боротьба з серцево-судинними і судинно-мозговими захворюваннями.

Ключові слова: проблема, ситуаційний підхід, програмно-цільовий метод (ПЦМ), цільова програма (ЦП), мета, ресурси, економіко-математична модель (ЕММ), екстраполяція, тренд.

В статье рассмотрены возможности среднесрочного планирования бюджета

и направления финансовых ресурсов на конечные социально значимые результаты, которые реализуются за счет использования программно-целевого метода (ПЦМ). Но исследование использования ПЦМ в Украине высветило ряд существенных недостатков. Главные распорядители средств адаптируют ПЦМ к традиционным методам планирования и управления. Перед формированием программы не проводятся исследования проблем, путей и последовательности их решения, а средства выделяются не на конкретную цель, а на определенную структуру, которая уже использует их по своему собственному усмотрению. Для установления проблем, которые мешают социально-экономическому развитию Днепропетровского региона и требуют решения, в работе использовались горизонтальный и вертикальный анализ демографических показателей области, метод экстраполяции. Проведенным исследованием установлено, что улучшение здоровья населения является проблемой, стоящей на пути социально-экономического развития государства и Днепропетровской области, а также установлены цели и стратегия по ее преодолению – борьба с сердечно-сосудистыми и сосудисто-мозговыми заболеваниями.

Ключевые слова: проблема, ситуационный подход, программно-целевой метод (ПЦМ), целевая программа (ЦП), цель, ресурсы, экономико-математическая модель (ЭММ), экстраполяция, тренд.

УДК 336.14:352

<https://doi.org/10.32843/infrastruct35-51>

Гордієнко В.О.

к.е.н., доцент кафедри фінансів,
суб'єктів господарювання
та страхування

Університет митної справи та фінансів

Борвінко Е.В.

к.м.н., доцент

Дніпропетровська медична академія

The trigger of using PCM is the presence of a problem. The obstacles (problems) that hinder its achievement are hindered by the achievement of the goal. The solution to the problem is to overcome the barrier between the existing and desired state of the system (goal achievement). The purpose of the study is to determine the problem of the state of infectious and socially dangerous diseases of the Dnipropetrovsk region to determine the most targeted programs for the region. The situational approach to the management of socio-economic development of Dnipropetrovsk region was used, the problems that need to be solved are: a proper interpretation of the situation was needed; determination of the general tendency, dynamics of regional differences; quantitative and qualitative assessment of the dynamics of regional differences; determination of speed and quality of processes of dynamics of regional differences. The paper used horizontal and vertical analysis of demographic indicators of the region, extrapolation method. In the period 2007–2019 the population decreased by 86.4 thousand people (2.5%), incl. urban – by 70.9 thousand (2.5%), rural – by 15.5 thousand (2.7%). According to the model of population dynamics of the region with 99.4% confidence, the number will decrease by almost 17.5 thousand people every year. It is possible to state that there is a further aging of the population of the region. In 2019, the proportion of people over the age of working age in the total population was 23.7%, which corresponds to a high age population on a UN scale. Analyzing the demographic situation in the region it should be noted that during 2018–2021 babies were born in the region, which is 9381 less than in 2007. The birth rate was 7.8 per 1,000 population. Natural movement is negative and equals –8.5 per 1,000 population (–7.4 in 2007). The structure of the overall mortality of the region's population has changed slightly over the last five years. Among the causes of death, the first place was taken by diseases of the circulatory system (67%), second – malignant neoplasms (14%), third – external causes of death (accidents and poisoning injuries) (5%). The current state of the process of reproduction of the population of Dnipropetrovsk region can be described as a demographic crisis. It is established that the difficult demographic situation is caused by many factors, one of the significant ones is the increase of morbidity and mortality of the population of the region from cardiovascular and vascular brain diseases. The situational analysis made it possible to identify the existing major health problems in the Dnipropetrovsk region and set a goal to overcome them – the fight against cardiovascular and vascular diseases, which requires the development of an appropriate target program. The research proves that improving the health of the population is a problem that stands in the way of socio-economic development of the state and Dnipropetrovsk region, as well as to set a goal and strategy for overcoming it.

Key words: problem, situational approach, program-target method (PCM), target program (CPU), purpose, resources, economic-mathematical model (EMM), extrapolation, trend.

Постановка проблеми. Причиною і рушійною силою діяльності управлінців є наявність протиріччя між наявним і бажаним станом системи. Досягти мети заважають проблеми, що стоять на заваді її досягнення [1]. Вирішенням проблеми є подолання перешкоди між наявним і бажаним станом системи (досягнення мети), що можливо шляхом використання ПЦМ.

Аналіз останніх наукових досліджень та публікацій. Запровадженню ПЦМ до процесу планування і виконання бюджетом присвячено низку публікацій вітчизняних та зарубіжних науковців [2–3]. Так, І.Я. Чугунов та І.В. Запатріна [2] розглядають історію запровадження методу та його значення для розвитку бюджетної системи, В.Л. Плєскач та Ю.Г. Желябовський [3] визнача-

ють теоретичні засади застосування ПЦМ. Але сьогодні аналіз оцінки застосування методу під час планування місцевих бюджетів в Україні на практиці виступає відкритим питанням.

Постановка завдання. Сучасний стан процесу відтворення населення Дніпропетровської області можна охарактеризувати як демографічну кризу. Встановлено, що складна демографічна ситуація зумовлена багатьма чинниками, одним із вагомих є підвищення захворюваності і смертності населення області. Метою дослідження є визначення проблеми стану з інфекційними і соціально небезпечними хворобами Дніпропетровської області для визначення найбільш потрібних для регіону цільових програм – боротьба із захворюваністю і смертністю населення від серцево-судинних і судинно-мозкових захворювань.

Виклад основного матеріалу дослідження. Мета може бути поставлена системою вищого рівня, що породжує проблему її досягнення (рис. 1).

При цьому проблеми можуть мати об'єктивний або суб'єктивний характер, а мета ПЦМ може мати характер бажання і наряду діяльності. Для окреслення проблем, які заважають досягненню мети – соціально-економічного розвитку системи, доцільне використання ситуаційного підходу. Ситуаційний підхід дає змогу окреслити ті конкретні обставини, які значною мірою впливають на соціально-економічний розвиток системи. У ситуаційному підході ці конкретні обставини визначаються як фактори. У плануванні за програмно-цільовою методологією використовується поняття проблеми. Як правило, соціально-економічний розвиток визначається групою проблем і зв'язків між ними. Причому залежно від того або іншого часового періоду може переважати (за її впливом) та чи інша проблема або один із видів зв'язків. Остання обставина значно ускладнює саму ситуацію соціально-економічного розвитку. Як правило, ситуація динамічна, складно визначається і характеризується поліпроблемністю. Вона

найчастіше формується на основі випадкових зв'язків між складовими її компонентами, тобто тут не можна вибудувати якусь стійку закономірність їх взаємозв'язку, на відміну від системи. Щодо системи, то для неї ключові поняття (характерні ознаки) – це “структура”, “стійкість”, “організація”, “ієрархія”, “кордони”. Щодо соціально-економічної ситуації, то вона характеризується такими поняттями: “проблемність”, “динамічність”, “нестійкість”, “тимчасовість” та інше.

Таким чином, можливе використання ситуаційного підходу:

1) до несистемних і системних об'єктів, коли система перебуває в динаміці (розвитку: виникає, склалася і коли розпадається);

2) на перехідних станах однієї і тієї самої системи, коли ці стани якісно відрізняються і не відрізняються один від одного;

3) для врахування ролі сукупності зовнішніх і внутрішніх факторів, що роблять вплив на систему, її функціонування і розвиток;

5) для оцінювання внутрішнього і зовнішнього стану систем, спрямованості процесів зміни, тимчасових і просторово-граничних кордонів будь-якої системи.

Отже, використовуючи ситуаційний підхід до управління соціально-економічним розвитком, розглядалася конкретна ситуація у регіоні, проблеми, що потребують вирішення, для чого були необхідні:

- правильна інтерпретація ситуації;
- визначення загальної тенденції, динаміки регіональних відмінностей;
- кількісна і якісна оцінка динаміки регіональних відмінностей;
- визначення швидкості та якості процесів динаміки регіональних відмінностей;
- вміння знайти зв'язок між проблемами і конкретною ситуацією;
- уміння передбачати подальші наслідки розвитку проблем;

– знання досвіду управлінської діяльності з подолання проблем.

М Як приклад визначення проблем було розглянуто стан інфекційних соціально небезпечних хвороб Дніпропетровської області. Для визначення проблем скористаємося розробленою матрицею питань (таблиця 1) [1].

Е Відповіді на питання дають змогу дійти висновку про проблемність визначеного фактора «Смертність від інфекційних соціально небезпечних хвороб». Остаточний висновок щодо цієї проблеми можна зробити після детального соціального аналізу. Нами вико-

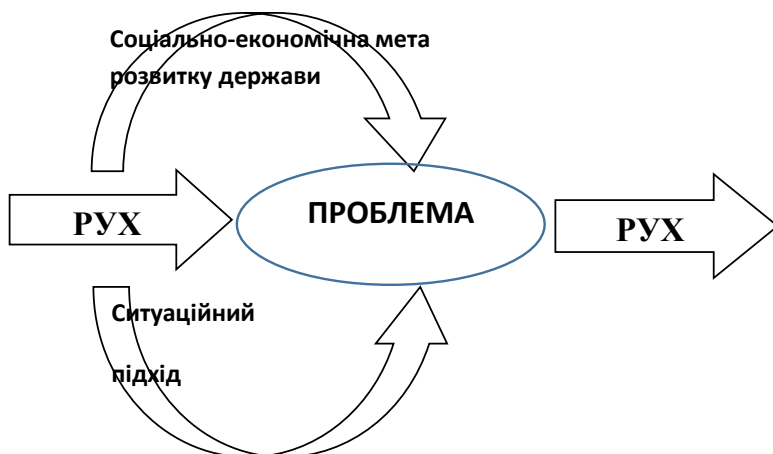

Рис. 1. Рух із досягнення мети

Таблиця 1

Матриця для первинного окреслення проблем

Питання	Відповідь
Чого бажаємо досягти?	Покращення демографічної ситуації в Дніпропетровській області
Фактор, що впливає	Смертність від інфекційних і соціально небезпечних хвороб
Чому так?	Сучасний стан процесу відтворення населення Дніпропетровської області можна охарактеризувати як демографічну кризу. Складна демографічна ситуація зумовлена багатьма чинниками, провідними серед яких є погіршення соціально-економічних умов, що спричинило підвищення захворюваності і смертності населення області.

ристовувався горизонтальний і вертикальний аналіз демографічних показників області.

У період 2007–2019 рр. чисельність населення зменшилася на 86,4 тис. осіб (2,5%), у т.ч. міського – на 70,9 тис. (2,5%), сільського – на 15,5 тис. (2,7%) (табл. 5) [4]. Графічно зміна чисельності населення області наведено на рис. 5.40. Згідно з побудованою на динаміці населення області моделлю з достовірністю 99,4% кожен рік чисельність буде зменшуватися практично на 17,5 тис. чоловік.

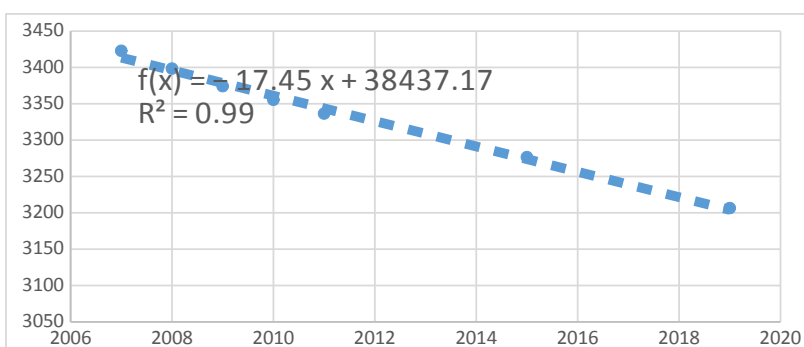

Рис. 2. Тенденція чисельності наявного та постійного населення Дніпропетровської області у 2007–2019 рр.

Таблиця 2
Чисельність населення області у період 2007–2019 рр. (абсолютні дані)

Рік	Населення, тис. осіб		
	усього	міське	сільське
2007	3422,9	2856,3	566,6
2008	3398,4	2836,2	562,2
2009	3374,2	2816,2	558,0
2010	3355,5	2801,3	554,2
2011	3336,5	2785,4	551,1
2015	3276,6	2740,0	536,6
2019	3206,5	2690,5	516,0
Темп зміни у 2011 р. до 2007 р. (%)	- 6,3	- 5,8	- 8,9

Віковий склад населення області у період 2007–2019 рр. наведено у таблиці 3 [4]. Можливо констатувати, що спостерігається подальше

постаріння населення області. Частка осіб у віці, старшому за працездатний, у загальній чисельності населення у 2019 р. становила 23,7% (рис. 3), що за шкалою ООН відповідає населенню з високим ступенем старості.

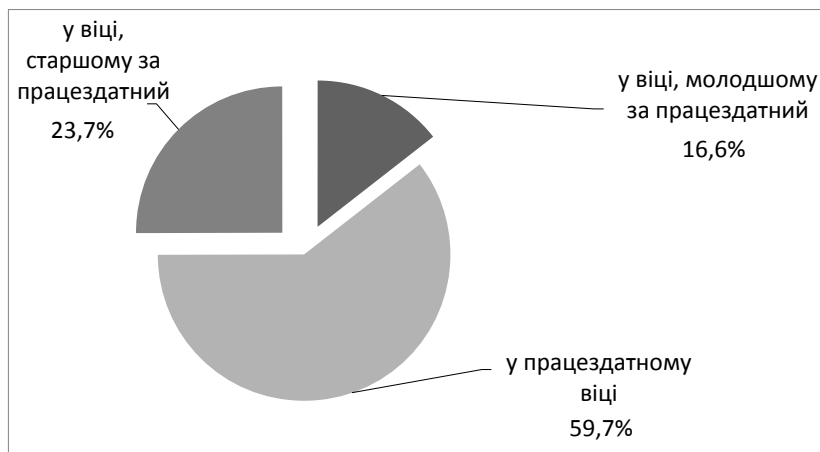
Старіння населення області веде до проблем із наповненням Пенсійного фонду, фінансова стабільність якого визначається головним чином співвідношенням між чисельністю пенсіонерів і платників пенсійних внесків, яке залежить від загальної економічної ситуації та від демографічних факторів. Співвідношення працездатних та непрацездатних – 2,5. Але якщо в економіці області є підстави сподіватися на подальше поліпшення ситуації, то демографічні прогнози на найближчі 40–50 років досить невтішні.

Основні причини смертності населення Дніпропетровської області у період 2007–2018 рр. наведено у таблиці 5.

Таблиця 3

Віковий склад населення області у період 2007–2019 рр. (тис. чол.)

Рік	Постійне населення, тис. осіб						
	усього	У тому числі у віці:					
		Молодшому за працездатний	%	Працездатному	%	старшому за працездатний	%
2007	3419,6	496,6	14,5	2084,7	61,0	837,3	24,5
2008	3395,1	487,9	14,4	2072,2	61,0	835,0	24,6
2009	3370,9	484,7	14,4	2052,9	60,9	833,3	24,7
2010	3352,2	484,6	14,5	2028,1	60,5	839,5	25,0
2011	3333,2	485,5	14,6	2005,7	60,2	842,0	25,2
2015	3276,6	515,7	15,7	2028,4	61,9	732,5	22,4
2019	3206,5	530,7	16,6	1916,4	59,7	759,4	23,7

Рис. 3. Віковий склад населення області у 2019 році
Таблиця 4
Природний рух населення області у період 2007–2018 рр.

Рік	Кількість народжених, осіб	Показник народжуваності	Кількість померлих, осіб	Показник смертності	Природний приріст (скорочення) населення, осіб	Показник природного руху
2007	34502	10,1	59850	17,5	-25348	-7,4
2008	37383	11,0	59781	17,6	-22398	-6,6
2009	37309	11,1	54973	16,3	-17664	-5,2
2010	35593	10,6	54542	16,3	-18949	-5,7
2011	36997	11,1	52104	15,6	-15107	-4,5
2015	33425	10,2	53827	16,5	-20402	-6,3
2018	25121	7,8	52336	16,3	-27215	-8,5

Таблиця 5
Основні причини смертності населення області

Показник	2007	2010	2015	2018
Хвороби системи кровообігу	37453	36788	36430	35123
Новоутворення	7027	6753	7400	7442
Зовнішні причини смерті	5519	3510	3298	2867
Хвороби органів травлення	3671	2530	2453	2441
Хвороби органів дихання	2164	1409	1162	1026
Деякі інфекційні та паразитарні хвороби	2013	2006	1724	1470
Інші	2003	1546	1360	1967
Усього, осіб	59850	54542	53827	52336

Таблиця 6
Матриця стратегії покращення здоров'я населення

Мета	Стратегія	Вигоди	Недоліки (загрози у разі, якщо стратегію не буде реалізовано)
Покращення здоров'я населення	Боротьба з хворобами: – кровообігу; – новоутворень; – органів травлення; – інфекційними.	Зменшення смертності населення. Покращення демографічної ситуації. Збільшення внутрішнього ринку споживання.	Великі витрати бюджету. Необхідність знаходження ресурсів: – обладнання; – ліків тощо.

Рис. 4. Структура смертності населення області у 2018 році (%)

Структура загальної смертності населення області протягом останніх п'яти років зазнала незначних змін. Серед причин смерті перше місце посіли хвороби системи кровообігу (67%), друге – злоякісні новоутворення (14%), третє – зовнішні причини смерті (нещасні випадки та травми, отруєння) (5%) (рис. 4) [4].

Проведений аналіз показує, що покращення здоров'я населення є проблемою, яка стоїть на шляху соціально-економічного розвитку держави і Дніпропетровської області, а також встановити мету і стратегію з її подолання (таблиця 6).

Висновки з проведеного дослідження. Тенденції економічного розвитку України вимагають використання на практиці широкого набору різних інструментів державного управління. Одним із таких інструментів є програмно-цільовий підхід у плануванні та управлінні соціально-економічними об'єктами і процесами.

Висока ефективність ПЦМ була досягнута завдяки організаційним можливостям об'єднання ресурсів (яких завжди замало) і виконавців на головних проблемах економіки регіону, що дає змогу керуючому органу добитися значної концентрації ресурсів саме в межах програмного рішення окремої проблеми.

Принцип «проблема – мета – ресурси (заходи) – результат» підвищує ефективність вирішення цієї проблеми. Проведений ситуаційний аналіз наявних ЦП дав змогу визначити головні проблеми в галузі охорони здоров'я Дніпропетровського регіону і встановити мету щодо їх подолання – боротьба з серцево-судинними і судинно-мозковими захворюваннями.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Гордієнко В.О. Програмно-цільовий метод – інструмент побудови сучасної економіки : монографія. Дніпропетровськ : ДДФА, 2014. 268 с.
2. Чугунов І.Я., Запатріна І.В. Розвиток програмно-цільового методу планування бюджету. *Фінанси України*, 2008, № 5. С. 3–14.
3. Плєскач В.Л., Желябовський Ю.Г. Сучасні підходи щодо фінансового регулювання механізму реалізації цільових програм. *Фінанси України*. 2009. № 1. С. 58–73.
4. Офіційний сайт Головного управління статистики у Дніпропетровській області. URL: <http://www.dnprstat.gov.ua> (дата звернення 20.09.2019).

REFERENCES:

1. Hordiienko V. O. (2014) Prohramno-tsilovyi metod – instrument pobudovy suchasnoi ekonomiky [Program – target method – a tool for building a modern economy]. Dnipropetrovsk: DDFA. (in Ukrainian)
2. Chughunov I. Ja., Zapatrina I. V. (2008) Rozvytok prohramno-ciljovogho metodu planuvannja bjudzhetu [Development of a programmatic method of budget planning]. *Finansy Ukrainy*, no. 5, pp. 3–14.
3. Pleskach V. L., Zheljabovskij Ju. Gh. (2009) Suchasni pidkhody shhodo finansovogho rehuljuvannja mekhanizmu realizacii ciljovykh prohram [Current approaches to financial regulation of the mechanism of implementation of targeted programs]. *Finansy Ukrainy*, no. 1, pp. 58–73.
4. Ofitsiyni sait Holovnoho upravlinnia statystyky u Dnipropetrovskii oblasti. Available at: <http://www.dnprstat.gov.ua> (accessed 20 September 2019).

Gordienko Vladimir

Candidate of Economic Sciences,
Senior Lecturer at Department of Finance, Business Entities and Insurance
University of Customs and Finance

Borvinko Elvira

Candidate of Medical Sciences, Associate Professor
Dnipropetrovsk Medical Academy

SOCIALLY DANGEROUS DISEASES – A PROBLEM OF THE REGION

The purpose of the article. The trigger of using PCM is the presence of a problem. The obstacles (problems) that hinder its achievement are hindered by the achievement of the goal. The solution to the problem is to overcome the barrier between the existing and desired state of the system (goal achievement). The purpose of the study is to determine the problem of the state of infectious and socially dangerous diseases of the Dnipropetrovsk region to determine the most targeted programs for the region.

Methodology. The situational approach to the management of socio-economic development of Dnipropetrovsk region was used, the problems that need to be solved are:

- a proper interpretation of the situation was needed;
- determination of the general tendency, dynamics of regional differences;
- quantitative and qualitative assessment of the dynamics of regional differences;
- determination of speed and quality of processes of dynamics of regional differences.

The paper used horizontal and vertical analysis of demographic indicators of the region, extrapolation method.

Results. In the period 2007–2019 the population decreased by 86.4 thousand people (2.5%), incl. urban – by 70.9 thousand (2.5%), rural – by 15.5 thousand (2.7%). According to the model of population dynamics of the region with 99.4% confidence, the number will decrease by almost 17.5 thousand people every year.

It is possible to state that there is a further aging of the population of the region. In 2019, the proportion of people over the age of working age in the total population was 23.7% (Figure 3), which corresponds to a high age population on a UN scale.

Analyzing the demographic situation in the region it should be noted that during 2018. 25,121 babies were born in the region, which is 9381 less than in 2007. The birth rate was 7.8 per 1,000 population. Natural movement is negative and equals –8.5 per 1,000 population (–7.4 in 2007).

The structure of the overall mortality of the region's population has changed slightly over the last five years. Among the causes of death, the first place was taken by diseases of the circulatory system (67%), second – malignant neoplasms (14%), third – external causes of death (accidents and poisoning injuries) (5%).

Practical implications. The current state of the process of reproduction of the population of Dnipropetrovsk region can be described as a demographic crisis. It is established that the difficult demographic situation is caused by many factors, one of the significant ones is the increase of morbidity and mortality of the population of the region from cardiovascular and vascular brain diseases.

Value/originality. The situational analysis made it possible to identify the existing major health problems in the Dnipropetrovsk region and set a goal to overcome them – the fight against cardiovascular and vascular diseases, which requires the development of an appropriate target program.

The research proves that improving the health of the population is a problem that stands in the way of socio – economic development of the state and Dnipropetrovsk region, as well as to set a goal and strategy for overcoming it.